

קווים לדמות הילד בשירת הילדים הערבית החדשה

ניצה מעוז*

בשנים האחרונות אנו עדים בארץ לפעילות מוגברת בתחום ספרות הילדים בשפה הערבית. ספרי ילדים חדשים – פרוזה ושירה, כתיבה מקורית ותרגומים – ראו אור בשנים האחרונות, חלקם על-ידי מוסדות תרבות או בתמיכתם, וחלקם במימון עצמי. אחד התוצרים של פעילות זו הוא התופעה החדשה והמעודדת של תרגום ספרי ילדים מערבית לעברית ומעברית לערבית, וכתיבה מקורית בשתי השפות, זו מול זו, בספר אחד. כך למשל, תורגם לערבית ספרה של מיריק שניר גלגלים בשם *عجلات* וראה אור בהוצאת ספרית פועלים והמרכז לספרות ילדים ערבית; ספר השירים של עלי פאצ'ל *خدي كالورد* תורגם לעברית בשם ילד על מדרגות העולם וראה אור בהוצאת הקיבוץ המאוחד; ספרה של אירנה כרכבי *صداقة بالالوان* חברים כצבעים, ראה אור, כשני ספרים, בערבית ובעברית; הספר *لمبیس والكبیس* למים והשקית של עליא אבו שמיס ראה אור בגירסה דו-לשונית ערבית-עברית, וכימים אלה ראה אור ספר ילדים נוסף של אותה מחברת אילו הייתי ענן, שבקרוב תצא לאור גירסתו הערבית.

תופעה בולטת נוספת ביבול הספרותי החדש לילדים בשפה הערבית היא ספרי השירה של יוצרים מקומיים שראו אור לאחרונה, כולם בפורמט מהודר, כריכה קשה ועם איורים. ספרים אלה שונים מכמה בחינות משאר ספרי השירה הזמינים בארץ לקורא הצעיר בערבית (בעיקר בשבוע הספר הערבי), ואין ספק שהם מייצגים בארץ דור חדש בכתיבה והגשה של שירה ערבית לילדים. ראשית, הפורמט של ספרים אלה שונה ממה שהיה מקובל – רוב ספרי השירה בשפה הערבית לילדים, שראו אור עד לאחרונה, ורואים אור עד היום, הם בעלי כריכה רכה (מעין חוברת) וללא איורים. הבדל בולט נוסף הוא שכל השירים הכלולים בספרים שראו אור לאחרונה נכתבו על-ידי יוצר אחד. זו תופעה חדשה בספרות בשפה הערבית, שכן עד לתקופה האחרונה הפורמט המקובל היה אנתולוגיות הכוללות מבחר שירים של יוצרים רבים. אולם, פרט להבדלים אלה, נראה כי אחד ההבדלים המרכזיים נעוץ בתפישה החדשה של דמות הילד, שבאה לידי ביטוי בספרים החדשים.

במאמר זה ברצוני להתייחס בקצרה לסוגיה שנראה כי טרם טופלה במחקר העוסק בספרות הילדים הישראלית, והיא אופן ייצוג הילד בספרות הילדים הערבית הנכתבת כיום בארץ.¹ על מנת לעמוד על החידוש של ספרות זו ביחס לייצוג דמות הילד ויחסו אל סביבתו, בחרתי להתמקד בארבעה שירים

* ד"ר ניצה מעוז היא מרצה לספרות ילדים ערבית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב, במכללת לוינסקי לחינוך ובמכללת קיי. עבודת הדוקטור שלה עוסקת בצמיחת ספרות הילדים הערבית.

1 במסגרת מאמר זה אין כוונתי לרדן בנושא באופן מעמיק וממצה, אלא להאיר פן חדש בספרות הילדים הערבית. מבחר הטקסטים שאליהם מתייחס המאמר אינו מייצג את מצבה של ספרות הילדים הערבית בארץ, ובכלל זה אף לא את שירת הילדים בשפה הערבית.

הלקוחים מתוך ספרי שירה לילדים, אשר התפרסמו בשנים האחרונות – ספר השירה השני של המשורר עלי פאצ'ל, **לبي الحنيا** – העולם שלי הוא (בהוצאת המרכז לספרות ילדים ערבית בישראל, 1996), ספר השירה של ד"ר נעים עריידי, **أنا أحلم** – אני חולם (בהוצאת דאר אל-הדא, כפר קרע, ללא תאריך [1997]) וספר השירה של ד"ר סלימאן ג'בראן, **صغار لكن... قصائد للصغار** – קטנים אבל... שירים לילדים (בהוצאת מכתבת כל אל-שיא, חיפה, ללא תאריך [1997]).²

אחד המאפיינים המשמעותיים של השירה החדשה בשפה הערבית לילדים הוא העמדת הילד במרכז הבמה. למעשה, המיקוד בילד הדובר מודגש כבר בשמותיהם של שניים מהספרים שבהם עוסק מאמר זה: לי העולם של עלי פאצ'ל ואני חולם של נעים עריידי. השירים בספרים אלה כבר אינם עוסקים בנושאים לימודיים וחינוכיים, ובניגוד לקודמיהם כבר אינם מנסים להתאים עצמם לצורכי מערכת החינוך. נהפוך הוא, כפי שנראה, שירים אלה מביעים ביקורת כלפי חברת המבוגרים ומוחים על מעמדו של הילד בחברה זו.

על מנת לעמוד על השינוי והחידוש ביחס לייצוג דמות הילד בספרות הערבית העכשווית, ברצוני להדגים את כוונתי באמצעות ניתוח שני שירים שאינם שייכים לרפרטואר השירים החדשים שעליהם נסב הדיון במאמר זה. הראשון מביניהם לקוח מתוך הספר **أناشيد مدرسية للأطفال** – פזמונים לילדים בבית-הספר, שראה אור במצרים בעריכת ד"ר עבד אל-פתאח אסמאעיל שלבי (ללא תאריך). הספר שהודפס כפורמט של חוברת, בכריכה רכה וללא איורים, כולל שירים של מחברים שונים, בנושאים דתיים, לאומיים ולימודיים, לצד שירים על בני משפחה. חלק מהשירים מוצגים מפי הילד שמספר על בני משפחתו ועל עצמו. באחד השירים, **"المستقبل"** / "העתיד" (עמ' 38), שכתב סעיד ג'ודה אל-סחאר, הילד הקטן מציג את עצמו ואת משאלותיו ביחס לעתידו:

העתיד	٣٠ – المستقبل
אני ילד קטן / הידע נר לרגלי מי ייתן וידעתי מה אהיה / כשאהיה גדול?	إِنِّي طِفْلٌ صَغِيرٌ اتَّخَذْتُ الْعِلْمَ نُورًا يَا تُرَى مَاذَا أَصِيرُ عِنْدَمَا أَغْدُو كَبِيرًا؟
אולי אהיה רופא / או מנהיג או שר אולי אהיה איש רוח / או עיתונאי מפורסם	هَلْ تُرَى أَغْدُو طَبِيبًا أَوْ زَعِيمًا أَوْ وَزِيرًا أَوْ تُرَى أَغْدُو أَدِيبًا أَوْ صَحَافِيًا تَهِيرًا
או אהיה שגריר / מי ייתן וידעתי מה אהיה הרי הנסתר לא ידוע / ולא ניתן לראותו בעיניים	أَوْ أَكُونُ مُسْتَشَارًا يَا تُرَى مَاذَا أَكُونُ إِنَّ لِلْغَيْبِ سِتَارًا لَا تَحْطَأُهُ الْعَيْنُونَ
אני אתאמץ ללא הרף / ואלמד הרבה מאוד בתקווה להשיג את המשאלות / כשאהיה גדול.	سَوْفَ أَسْعَى غَيْرِ وَإِنْ أَطْلُبُ الْعِلْمَ الْكَثِيرًا رَاجِيًا نَيْلَ الْأَمَانِي عِنْدَمَا أَغْدُو كَبِيرًا

שיר זה, למרות שהוא מעמיד במרכזו את הילד ואף מעניק לו את תפקיד הדובר, משמש כאמצעי להעברת אחד הערכים החשובים בעולם המבוגרים: "הלימודים הם החלון לעתיד מוצלח".

ספר נוסף, **أجمل مئة قصيدة للأطفال والفتيان** – שירים יפים מאוד לילדים ולנוער, שראה אור בחיפה, בהוצאת עיתון הילדים **الحياة للأطفال** החיים לילדים (ללא תאריך), כולל מבחר גדול של שירים פרי עטם של מחברים שונים. בחלק גדול מהשירים הדובר הוא הילד, שמציג את עצמו ואת עולמו. אחד השירים באנתולוגיה זו "أمنية" – "משאלה", שכתב מוחמד אל-ט'אהר, מדבר אף הוא, כמו השיר "העתיד", על משאלה של ילד. אולם, שיר זה הוא שיר לירי המציג חוויה שקשורה להוויה הפנימית של הדובר החולם:

أمنية	משאלה
لَوْ كَانَ عِنْدِي بَطَّةٌ صَغِيرَةٌ	לו היתה לי ברווזה קטנה
كَانَتْ بَنَيْتُ بِرَكَّةٍ كَبِيرَةٍ	הייתי בונה לה בריכה גדולה
فِي غَابَةِ خَضْرَاءَ	ביער ירוק
وَجِئْتُهَا بِالمَاءِ	ומביא מים
مِنْ نَيْبَةٍ أَوْ بَحْرٍ	מהמעייץ או מהים
أَوْ جَدُولٍ أَوْ نَهْرٍ	או מהנחל או מהנהר
وَقَلْتُ لِلسَّمَاءِ	ואז הייתי אומר לשמים
قَوْمِي اسْتُرِي لِبَطْنِي النجومَ فِي السَّمَاءِ	קומו ופזרו למען הברווזה שלי את הכוכבים בשמים
وَجِئْتُ بِالْأَزْهَارِ	והייתי מביא פרחים
بَدِيدَةً جَمِيلَةَ الأَلْوَانِ	עם עגלי טל צבעוניים ויפים
وَقَلْتُ لِلْأَطْيَارِ	והייתי אומר לציפורים
هَيَّا عَرَفِي لِبَطْنِي رَوَائِعَ الأَلْحَانِ	בואו וזמרו לברווזה שלי לחנים נפלאים.

הילד-הדובר בשיר חש צורך להעניק חום ואהבה לברווזה, שהיא אולי רק משל לעולם סביבו. הילד בודד וחולם על חבר אשר לו יוכל לדאוג – הן מבחינה פיזית (לבנות לברווזה בריכה ולמלא אותה במים) והן מבחינה רגשית (לדאוג שהכוכבים בשמים יאירו בשבילה, שהציפורים ישירו לה, וגם להביא לה פרחים צבעוניים ויפים). ייתכן כי מוצג בפנינו דיוקן של ילד שמחכה בשקיקה שיינתנו לו הזדמנות להטביע את חותמו בעולם, כבר עכשיו, כשהוא ילד, מבלי לחכות לעתיד, לכשיהיה גדול. אולם הברווזה איננה רק ביטוי לבדידותו של הילד ולצורך שלו בחבר, אלא אף השלכה של צרכיו ורצונותיו שלו – הילד מביע רצון שמישהו ידאג לצרכיו הקיומיים, יקדיש לו תשומת-לב ויעניק לו אהבה, אך ככל הנראה אינו מקבל זאת. למרות שהדובר בשיר הוא ילד, שבאופן עקיף, מדווח על

בדידות וחסך, לא נשמעת בשיר זה כל ביקורת כלפי חברת המבוגרים שמונעת ממנו את אותם הדברים שלהם הוא זקוק.³

למרות שהדובר בשני שירים אלה הוא הילד, שמתאר את רגשותיו, אין בהם כמעט התייחסות לסביבתו החברתית הקרובה או למעמדו בה, ובוודאי שהילד אינו מציג תביעות או דרישות כלפיה. בשיר הראשון, "העתיד", נותן הילד ביטוי למשאלות המבוגרים, ואילו בשיר "משאלה" חולם הילד בהקיץ ומבקש להטביע את חותמו בעולם דמיוני שיצר עצמו. לעומת זאת, בארבעת השירים הבאים, הלקוחים מספרי השירה החדשים שראו אור בארץ, ישנו שינוי ביחס להצגת דמות הילד וביחס אל מעמדו. הילד שמוצג בהם ממקם את עצמו בסביבתו הקרובה, כלומר משפחתו או קהילתו, ומנקודה זו הוא מביע את רגשותיו ודעותיו. כלומר, לילד יש במה ומעליה הוא נלחם על מעמדו. ואכן שירים אלה מביעים רמות שונות של מחאה ואי־נחת מוחצנים וגלויים. בשירים אלה מביעים הכותבים המבוגרים, במודע או שלא במודע, ביקורת נוקבת על מעמד הילד שנמצא בתחתית ההיררכיה החברתית־מסורתית במשפחה ובקהילה, ומנצלים את הבמה ואת הדובר, הילד הקטן, על מנת להביע ביקורת חברתית, שעדיין אין אפשרות להביעה באופן גלוי וישיר מעל במות אחרות, ובכך לתת לה מעמד ולגיטימציה.

השיר "לבד בבית" "وحييد في البيت" פרי עטו של סולימאן ג'בראן, מציג את בדידותו של הילד הקטן במלוא עוצמתה. שיר זה הוא מעין זעקת כאב של הילד שמרגיש את עצמו בודד בביתו, בקרב בני משפחתו:

3 שיר זה של מוחמד אל־ט'אהר (محمد الظاهر) הופיע בקובץ שיריו של המשורר *وردة للصيق, وييد للعمل - قصائد للفتيان* ורד לחבר ויד לעבודה – שירים לנערים שראה אור ברבת עמון בשנת 1995. מוחמד אל־ט'אהר הוא משורר וסופר פלשתיני שחי בירדן וכותב למבוגרים ולילדים. הנוסח של השיר במקור שונה מאוד מהנוסח שהופיע במסגרת הספר שממנו צוטט לעיל. וזה נוסח השיר: לו היתה לי ברווזה קטנה/ הייתי עושה לה בריכה גדולה/ ומביא מים/ צלולים מאוד/ מהמעייין או מהנהר/ או מהנחל או מהים/ הייתי מביא לה עשבים ופרחים/ והייתי מביא לה עצים וציפורים/ והייתי אומר: פרחים/ שמשו לברווזתי הקטנה היפה מיטה ממשי/ והייתי אומר: גשמים/ המטירו על מיטת ברווזתי הקטנה היפה כושם וניחוח נעים/ והייתי אומר: עצים/ תנו לברווזתי הקטנה היפה צל ופרי/ הייתי אומר: ציפורים/ שירו לה, נענעו לה את המיטה שבה היא ישנה בנדנדת הירח/ לו היתה לי ברווזה קטנה הייתי עושה לה את כל הדברים האלה/ אבל אני בצרה גדולה/ אחי וכל החברים/ כי אני כבר זמן רב/ חי ללא מולדת. במאמר זה לא נרחיב את הדיבור על ההבדלים בין שני הנוסחים, נראה שאלה מדברים בעד עצמם. תודה לדניס אסעד על כך שהפנתה את תשומת־לבי לעניין זה.

לכד בבית

אני לכד בבית

אין בבית אף לא אחד

איני רואה סביבי מבוגר

ואיני רואה סביבי ילד

אמי הלכה לסבתא

כבר מזמן

אבי עזב את הבית

והשאיר אותי לכד

אחי הלכו לחברים

בהנאה ובכיף

ואני בבית כלוא

ומצבי רע ומר

כולם עזבו אותי בבית

איך לא נשאר אף אחד?

וכאשר אני אומר: קחו אותי

אומרים לי: שתוק ילד!

وحيد في البيت

أنا في البيت وحيداً

ليس في البيت أحد

لا أرى حولي كبيراً

لا أرى حولي ولد

ذهبت أُمِّي إلى الجدَّة

من وقت بعيد

وأبي قد غادر البيت،

وخلاّني وحيداً

ومضى الإخوة للأصحاب

في أفنأبال

وأنا في البيت محبوس

وحالي شرّ حال

تركوا البيت جميعاً

كيف لم يبق أحد؟

وإذا قلت: خذوني

قول: أسكت يا ولد!

מתוך: קטנים אבל... שירים לילדים. סולימאן ג'בראן, איורים: מארון קעבור. חיפה: מכתבת כל אל-שיא (1997).

הילד הדובר בשיר סובל מבדידות ומבידוד חברתי, שכן בניגוד להוריו ולאחיו – לו עצמו אין חברים. הטון בשיר נותן ביטוי לתחושת הכאב והתסכול של הילד על כך שבביתו, במקום שבו הוא אמור לחוש חום וביטחון, הוא זוכה ליחס משפיל ומזלזל. אף לא אחד מבני המשפחה מביע הבנה למצבו, נהפוך הוא – הוא מפריע להם, "מסתובב להם בין הרגליים". בדידותו (או שמא בידודו) של הילד מודגשת באמצעות חזרה על ביטויים כמו: "אני בבית לבד/ אין בבית אף לא אחד", "איני רואה סביבי מבוגר/ איני רואה סביבי ילד", "[...] והשאיר אותי לבד", "ואני בבית כלוא/ ומצבי רע ומר", "כולם עזבו אותי בבית/ איך לא נשאר אף אחד?" בנוסף לכך, השיר מציג תיאור מפורט של בני המשפחה שאינם נמצאים בבית – "אמי הלכה לסבתא", "אבי עזב את הבית", "אחי הלכו לחברים". בשתי השורות האחרונות של השיר מוצג הילד כשהוא מנסה לשנות את מצבו ומביע את רגשותיו בפני המבוגרים, אך הוא נענה ביחס משפיל ומזלזל, שמבהיר לו את מעמדו במשפחה: "וכאשר אני אומר: קחו אותי / אומרים לי: שתוק ילד!" שיר זה נותן ביטוי למצבו הנחות של הילד במשפחה הגרעינית והרחבה, ואף מביע ביקורת כלפי מעמדו זה – הילד מתמרמר ומוחה על היחס שלו הוא זוכה מצד המבוגרים. הוא מבקר את המבוגרים על כך שהם משאירים אותו לבדו, על כך שאין להם זמן בשבילו, ועל כך שאין הם ממלאים את צרכיו ורצונותיו.

גם השיר "אני קטן" "أنا صغير" של נעים עריידי, מתאר את עולמו ומעמדו של הילד הקטן בתוך משפחתו, אך הביקורת אינה מובעת בו באופן מפורש וגלוי. להבדיל מהילד בשיר "לבד בבית", שכועס על בדידותו ובידודו ומוחה על כך בקול גדול, הילד בשיר זה אינו מוחה, לכאורה, בפני המבוגרים על מצבו. הוא מוצא לו "חברים" ועמם הוא חולם בהקיץ:

מתוך: אני חולם. נעים עריידי, אירנים: אירינה כרכבי. כפר קרע: דאר אל-הדא [1997].

	أنا الصغير	
	لي والد	אני קטן
	لي والدة	יש לי אבא
	لي إخوة	יש לי אמא
	وأنا الصغير!	יש לי אחים ואני הקטן!
مَعَ قَطِي	لي جدة	יש לי סבתא
مَعَ لُعْبِي	لي عمّة	יש לי דודה
أُرِيدُ أَنْ أَطِيرَ!	لي خالة	וסבי המבוגר!
فَوَالدي يُحِبُّني -	وَجَدِّي الْكَبِير!	יש לי חתולה קטנה
لَكِنَّهُ مَشْغُول!	لي قطة صغيرة	יש לי צעצוע חדש -
وَأُمِّي الْحَبِيبَةُ	لي لعبة جديدة	עם חתולתי
مَشْغُولَةٌ بِإِخْوَتِي		עם צעצועי
مَشْغُولَةٌ بِوَالدي		אני רוצה לעוף!
في قلبها تقول:		שהרי אבי אוהב אותי -
أُرِيدُ أَنْ أَطِيرَ!		אבל הוא עסוק
		ואמי האהובה
		עסוקה באחי
		עסוקה באבי
		בלבה אומרת:
		אני רוצה לעוף!

שם השיר עצמו מציג את בדידותו ובידולו של הילד במשפחתו. הוא אוהב את משפחתו, אך המבוגרים עסוקים ואין להם זמן להקדיש לו תשומת-לב. "החברים" שעמם משחק הילד רק מדגישים את בדידותו, שכן הוא אינו משחק עם ילדים אחרים או עם אחיו, אלא עם חתולה ובצעצוע חדש - חיה וחפץ - שניהם לא אנושיים, וספק אם אלה יכולים למלא את בדידותו. חלומו של הילד לפרוש כנפיים ולעוף נותן ביטוי לחוסר שביעות-רצונו מחייו, ממשפחתו ומ"חבריו". עם זאת, השיר אף נותן ביטוי לחוסר ביטחונו של הילד באהבתם של הוריו: "שהרי אבי אוהב אותי/ אבל הוא עסוק". במילים אלה אנו שומעים לא רק את חרדתו של הילד אלא אף את ניסונו לשכנע את עצמו בנכונות הדברים.

לעומת זאת, השיר "העולם שלי הוא" "לי الحنيا", של פאצ'ל עלי, ששמו כשם הספר, נותן ביטוי להיבטים שונים מעט בחיי הילד. השיר הוא מעין מניפסט של הילד באשר הוא:

לִי הַדְּנִיָּא

לִי הַדְּנִיָּא וּמַאֲפִיָּהּ וְכָל הָעֲמֻרָה قُدָאמִי
 וְאוּרָאֲסִי אַלְוֹנְהָא בְּאַفְכָרִי וְאַחְלָמִי
 יַחֲסֵן אַלְעִישֵׁן לִי דוּמָא עֲרִיזָא דוֹן יֵילָמִי
 לְאַמְצִיָּי פִּי דוּרֹב אַלְשֻׁמְסִי אַחְטֹב בָּאֵב יָאִמִּי
 * * *
 אַחְבֵּן הַנְּסָאס מִן חוֹלֵי וְחֵב אַלְחֵיִר יֵהְדִינִי
 וְלִנְסֵן אַלְמַרְמָא לִנְזִי וְלִנְסֵן אַלְפִּרְקֵן פִּי דִינִי
 גַּעַלְתִּי אַלְחֵסֵן פִּי הַדְּנִיָּא חֲמִירָא לִי יֵנָאֲדִינִי
 וְתִזְכְּרֵתִי בִּיהָ אַמְצִי אֶלְסִי אַפְסִי מֵיָאֲדִינִי

העולם שלי הוא

העולם כולו שלי הוא/ וכל החיים לפני
 ואני צובע את דפי/ במחשבותי וחלומותי
 מגיע לי לחיות תמיד/ אהוב ללא מכאוב
 כדי שאלך בדרכי השמש/ אצעד בשער חי

אני אוהב את האנשים/ ואהבת הטוב מנחה אותי
 ולא חשוב מה צבע עוריי/ ולא משנה מה דתי
 את הצדק בעולם עשיתי/ מצפוני, והוא קורא לי
 והוא מנחה את צעדי/ לעד לקצות העולם.

הבית הראשון של השיר מייחד את הדיבור לשני היבטים חשובים בחיי הילד: א. הילד והעולם סביבו – הילד בשיר אופטימי ומלא ביטחון בתפישת העולם סביבו. הוא מרגיש שהוא יכול לכבוש את העולם, אלא שלפי שעה הוא עושה זאת באמצעות מחשבות וחלומות. ב. היחס כלפי הילד – דרישתו התקיפה של הילד לחיות בתנאי אהבה וביטחון, נותנת ביטוי להיעדרם של מרכיבים אלה בחייו, ולפיכך מהדהד ממנה ה"אני מאמין" של ארגונים ארציים ובינלאומיים הפועלים למען הילד וזכויותיו. בבית השני מציג הילד את התפישה החברתית שלו, אבל למרות שהדברים מוצגים מגרוננו, הם נותנים ביטוי לערכים המקודשים לעולם המבוגרים: אהבת האדם, שוויון בין בני-האדם ללא הבדל גזע ודת, וערך הצדק שעומד מעל הכל. השיר מביע ביקורת כלפי העולם שבו לא נשמרות הזכויות הבסיסיות של הילד כאדם, ומשמש כמניפסט של ילד הרוצה לחיות את חייו בעולם יפה וצודק יותר. השיר הרביעי, הלקוח גם הוא מתוך ספרו של פאצ'ל עלי, יוצא-דופן בין השירים המופיעים בספרים שבהם בחרתי לעסוק, שכן שיר זה מעניק את תפקיד הדובר בשיר לילדה:

אֲנִי יִלְדָה בְּעֵלֶת יְכוּלָתָהּ

אַחְמַרַּ כַּאֲלוֹרְדִי חֲדַי וְעָלִי טַהֲרֵי חֲפִירֵהּ
 כְּלֵמָּהּ יַחְסֹן עֵלִי אֲנִי מִתְּלֵן אַלְמִירֵהּ
 אִמָּא לֹא קִלְתִּי רָאִיִּי אוּ חֲכַאֲיָתִי אַלְחֵירֵהּ
 אֶסְתְּוִנִּי תִּמְּ קַאֲלוּ: אֲנִי בִּנְתִּי חֲפִירֵהּ
 אִן לִי עֲלִי וְפִכְרִי וְטַמְוַחַתִּי אַלְכִּבִּירֵהּ
 רִבְמָא אַנְשִׁיגֵל יוּמָא מְנֻסְבָּא מִתְּלֵן אַלְדִּירֵהּ
 רִבְמָא פִּי אַלְטָבִי אַמְצִי רִבְמָא אַגְדוּ סַפִּירֵהּ
 לֹא אֶבָּאֲלִי אֵי גְהֻד פִּי מִסִּירָתִי אַלְכִּירֵהּ
 אֲנִי בִּנְתִּי וְלִכְנִן אֲנִי בִּנְתִּי חֲפִירֵהּ
 אַחְמַרַּ כַּאֲלוֹרְדִי חֲדַי וְעָלִי טַהֲרֵי חֲפִירֵהּ

אני ילדה בעלת יכולת

לחיי אדומה כוורד/ ועל גבי צמה
 כלם מדברים עלי/ אני כמו נסיכה

אבל לו רק הבעתי את דעתי/ או סיפרתי את סיפורי המרגשים
 היו משתיקים אותי ואומרים: / שאני ילדה קטנה
 שהרי יש לי שכל ומחשבה/ ושאיפותי גדולות
 אולי פעם אמלא/ תפקיד של מנהלת
 אולי אעסוק ברפואה/ אולי אהיה שגרירה
 לא אכפת לי לעבוד קשה/ במהלכי הרבים
 אני ילדה אבל/ אני ילדה בעלת יכולת
 לחיי אדומה כוורד/ ועל גבי צמה.

מתוך: העולם שלי הוא. עלי פאצ'ל, איורים:
ע'אדה זיבק. חיפה: המרכז לספרות ילדים
ערבית בישראל 1996.

גם השיר הזה, כמו השיר הקודם, הוא מעין מניפסט של הילדה (באשר היא), שמביע ביקורת חברתית נוקבת כנגד היחס שלו היא זוכה מסביבתה הקרובה. המחאה שלה מובעת כבר בשם השיר "אני ילדה בעלת יכולת" – אמירה שסביר להניח כי היא מושמעת מכיוון שאינה מובנת מאליה. לילדה בשיר זה, כמו לילד בשני השירים הראשונים, יש שאיפות לעתיד: היא רוצה לממש את עצמה, ולמלא תפקידים בעלי יוקרה חברתית, כמו מנהלת, שגרירה או רופאה. היא גם יודעת שעל מנת לממש זאת עליה לעבוד קשה – אך אין זה מפחיד אותה. אולם, להבדיל מהילד בשיר "העתיד" שעל מנת לממש את שאיפותיו די שילמד בחריצות, הרי כילדה היא צריכה להיאבק על מעמדה, וכפי שהיא עצמה מצהירה בסוף השיר: "אני ילדה אבל/ אני ילדה בעלת יכולת". בנוסף לכך היא זוכה ליחס המזולזל, שלו זוכה גם הילד בשיר "לבד בבית": "אבל לו רק הבעתי את דעתי/ או סיפרתי את סיפורי המרגשים/ היו משתיקים אותי [...]". חשוב לזכור שמדובר במצב שלא מגיע לידי מימוש – הילדה אף לא מעזה להביע את דעתה, שכן היא יודעת שאין סיכוי כי יקשיבו לה.

תיאור דמות הילדה בשיר הוא אמביוולנטי. כך לדוגמה, הילדה היא אסרטיבית: היא המכריזה על עצמה כי היא בעלת יכולת וכי יש לה מה לומר. אבל היא מציגה את עצמה באמצעות הדימוי המסורתי של הילדה בחברה: ילדה יפה בעלת לחיים ורודות וצמה. הילדה רוצה שיתייחסו אליה ברצינות ויתנו לה הזדמנות לממש את יכולתה השכלית והרוחנית, אבל גם היא, כמו הסביבה שבה היא חיה, עדיין מעמידה במרכז את המרכיב הנורמטיבי בדמותה: יופיה החיצוני. שיר זה נותן ביטוי למעמדה הבעייתי של הילדה בחברה הערבית: מחד גיסא יש לה דעות שיש ברצונה להביע, יש לה אמביציות ואמונה בכוחותיה וביכולתה, אך מאידך גיסא אין היא מעזה להביע את דעותיה והיא עדיין נתפשת על-ידי

החברה באמצעות מאפיינים של יופי חיצוני, ואף תופשת את עצמה באמצעות מאפיינים אלה. כלומר, הביקורת המושמעת בשיר כלפי מעמד האשה והילדה בחברה הערבית הינה מוגבלת ביותר. לסיכום, אין ספק שהילד או הילדה המתוארים בשירים שהוצגו לעיל תופסים את מרכז הבמה. הם הדוברים בשיר ויש להם הרבה מה לומר על חייהם ועל העולם הסובב אותם. תוכני השירים, כמו הטון השולט בהם, נותנים ביטוי לביקורת חברתית – גלויה או עקיפה. הילדים בשירים אלה מנסים למצוא את מקומם ולהטביע את חותמם על סביבתם הקרובה ועל העולם הרחב. אולם, כאשר הם פורשים כנפיים ומעזים לצעוק "לי העולם!" הם מיד נכבלים בכבלי התרבות.

ביבליוגרפיה

- أجمل مئة قصيدة للأطفال والفتيان (מאה שירים יפים מאוד לילדים ונוער). חיפה: الحياة للأطفال (החיים לילדים), ללא תאריך.
- أناشيد مدرسية للأطفال (שירים לילדים בבית-הספר). בעריכת ד"ר עבד אל-פתאח אסמאעיל שלבי. מצרים, ללא תאריך.
- جبران, سليمان. د. صغار لكن... قصائد للصغار (קטנים אבל... שירים לילדים). איור: מארון קעבור. חיפה: מכתבת כל אל-שיא, [1997].
- عرايدي, نعيم. د. أنا أحلم (אני חולם). איור: אירינה כרכבי. כפר קרע: דאר אליהדא, [1997].
- علي, فاضل. لي الدنيا علي فاضل (העולם שלי הוא). איור: ע'אדה זיבק. חיפה: המרכז לספרות ילדים ערבית בישראל, 1996.